

ПОДОБА Борис
доктор сільськогосподарських наук,
професор, головний науковий
співробітник лабораторії
інформаційних систем Інституту
розведення і генетики тварин
імені М.В.Зубця НААН
(с. Чубинське, Київська обл.)

БОРОДАЙ Ірина,
доктор історичних наук, професор,
заступник директора з наукової
роботи Національної наукової
сільськогосподарської бібліотеки
НААН (м. Київ)
irinaboroday@ukr.net

**Г.Ф. ПОДОБА (1872–1943) – РОЗРОБНИК МЕТОДИЧНИХ ОСНОВ
ПЛЕМІННОЇ СПРАВИ, ОРГАНІЗАТОР СИСТЕМИ ЗООТЕХНІЧНОЇ
ОСВІТИ В УКРАЇНІ**

Мета дослідження – висвітлення життєвого і творчого шляху одного із розбудовників вітчизняної племінної справи, організатора системи зоотехнічної освіти Георгія Федоровича Подоби. Методологія дослідження ґрунтується на використанні автором методів історико-наукового аналізу (порівняльно-історичного, предметно-хронологічного, типологізації та систематизації), а також біографічного методу. Джерельна база дослідження охоплює широке коло опублікованих і неопублікованих джерел, її основу складають вперше введені до наукового обігу архівні матеріали біографічного характеру та рукописні наукові праці Г.Ф. Подоби. Наукова новизна публікації полягає в обґрунтуванні творчого внеску дослідника у

становлення теорії індивідуального розвитку сільськогосподарських тварин. Висвітлено творчі ініціативи Г.Ф. Подоби з розроблення та впровадження перших племінних книг та організації перших племінних розплідників великої рогатої худоби. Його наукові праці сприяли розвитку онтогенетичного вчення на основі врахування впливу селекційно-зоотехнічних заходів, а також умов годівлі й утримання на формування продуктивності тварин. Розкрито внесок Г.Ф. Подоби у становлення одного із найбільш відомих в Російській імперії племінних розплідників швіцької породи, організованого при Майнівській сільськогосподарській школі. Він як селекціонер визначив основні фактори формування високого потенціалу сільськогосподарських тварин на прикладі майнівських швіців, що дає підстави для їх застосування в сучасному молочному скотарстві з метою формування адаптаційної спроможності і досягнення прогресу у вирішенні завдання виробництва органічної продукції.

Ключові слова: племінна справа, тваринництво, дослідна справа, зоотехнічна освіта, швіцька порода, онтогенез, племінний розплідник, Г.Ф. Подоба.

G.F. PODOBA (1872–1943) – DEVELOPER OF METHODOICAL FUNDAMENTALS OF BREEDING WORK, ORGANIZER OF THE SYSTEM OF ZOOTECHNICAL EDUCATION IN UKRAINE

The purpose of the study is to highlight the life and creative path of one of the developers of the domestic breeding work, the organizer of the zootechnical education system Georgy Fedorovych Podoba. The research methodology is based on the author's use of methods of historical-scientific analysis (comparative-historical, subject-chronological, typology and systematization), as well as the biographical method. The source base of the study covers a wide range of published and unpublished sources, it is based on the archival materials of a biographical nature and handwritten scientific works by G.F. Podoba which the first introduced into scientific circulation. The scientific novelty of the publication lies in the substantiation of the researcher's creative contribution to the formation of the theory of individual development of farm animals. The creative initiatives of G.F. Podoba to the development and implementation of the first breeding books and the organization of the first breeding reproducer of cattle are highlighted.

The scientific papers of the researcher contributed to the development of ontogenetic doctrine on the basis of taking into account the influence of selection and zootechnical measures, as well as the conditions of feeding and keeping on the formation of animal productivity. G.F. Podoba's contribution to the formation of one of the most famous pedigree reproducers of the Swiss breed in the Russian Empire, organized at the Mainivka Agricultural School, is revealed. G.F. Podoba as a breeder identified the main factors of formation of high potential of farm animals on the example of Mainivka Swiss, which gives grounds for their use in

modern dairy farming in order to form adaptability and progress in solving the problem of organic production.

Key words: *breeding work, animal husbandry, research work, zootechnical education, Swiss breed, ontogenesis, pedigree reproducer, G.F. Podobya.*

Тваринництво є стратегічно важливою галуззю у загальній структурі агропромислового комплексу України, на частку якого припадає близько 50% загального валового виробництва сільськогосподарської продукції. Приведення у відповідність фізіологічно обґрунтованих норм харчування людини можливе лише за умови використання продуктів тваринного походження. З огляду на це подальший розвиток галузі є вирішальним чинником забезпечення населення країни високоякісними продуктами харчування.

У становлення та розвиток племінної справи у тваринництві України першої половини ХХ ст., становлення системи зоотехнічної освіти вагомий внесок зробив Г.Ф. Подоба. Учений розробив основи організації племінних розплідників, ведення племінних книг великої рогатої худоби. Розвинув теорію індивідуального розвитку сільськогосподарських тварин на основі обґрунтування низки нових положень щодо його стадійного характеру та особливостей формування окремих статей, що в умовах сьогодення представляє значну цінність і залишається унікальним матеріалом для вивчення.

Біографія Г.Ф. Подоби до цього часу предметом дослідження ще не була. Окремі аспекти творчої діяльності вченого, його наукові розробки висвітлено в публікаціях С.П. Амітрова, К.А. Гамалії, В. Зюрюкіна [1, 5, 7], наших попередніх виданнях [2–4, 6, 9–11]. Однак до цього часу не реконструйовано персональну та інтелектуальну біографію дослідника, піонера зі становлення організаційної структури вітчизняної племінної справи та поширення фахової освіти, завдяки творчим звитягам якого Україна здобула пріоритет у розробленні теорії індивідуального розвитку сільськогосподарських тварин.

Мета дослідження – розкрити основні віхи життєвого і творчого шляху Г.Ф. Подоби, його внесок в організацію перших племінних розплідників великої рогатої худоби, впровадження племінних книг, розробку методичних основ становлення системи фахової освіти, першочергово виробничої підготовки та післядипломного стажування, розвиток онтогенетичного вчення у тваринництві України.

Дослідження передбачало використання загальнонаукових принципів системності, комплексності, багатофакторності та всебічності, що забезпечують цілісне охоплення обраної проблеми. Окрім цього використано міждисциплінарні та спеціальні історичні методи, а також методи джерелознавчого та архівознавчого аналізу. Перевага надавалася біографічному методу як основному засобу реконструкції персональної та інтелектуальної біографії ученого. Джерельна база дослідження охоплює широке коло опублікованих і неопублікованих джерел, її основу складають архівні матеріали та наукові праці Г.Ф. Подоби.

Георгій Федорович народився в 1872 р. в Кишиньові в сім'ї директора Кишинівського сільськогосподарського училища. Закінчив чотири класи Одеської 3-ї гімназії, поступив до Херсонського середнього сільськогосподарського училища, котре закінчив у 1893 р. Варто зазначити, що Херсонське землеробське училище було засноване 25 травня 1882 р. на базі створеної у вересні 1874 р. нижчої школи III-го розряду. На той час, відповідно до Положенням Міністерства державних маєтностей від 30 травня 1878 р., землеробські училища прирівнювалися до реальних училищ. Впроваджувалося викладання геодезії, рослинництва, тваринництва зі скотолікуванням, сільськогосподарської економії, сільськогосподарської технології та ін. Вводився шестирічний курс навчання, видавалися підручники за деякими предметами. У кінці XIX ст. в Російській імперії функціонувало 7 середніх сільськогосподарських навчальних закладів: Горецьке, Казанське, Маріїнське, Уманське, Харківське, Херсонське училища, Московська землеробська школа.

Відбувши військову повинність, у 1895 р. Г.Ф. Подоба поступив до Харківських педагогічних курсів, після закінчення яких у 1896–1898 роках працював в Троїцькій сільськогосподарській школі Юхновського повіту Смоленської області, викладав зоотехнію, геодезію та рахівництво. Після доповіді ревізора, який відвідав Троїцьку школу та відмітив високоякісну підготовку випускників по зоотехнії, Департамент землеробства запропонував Георгію Федоровичу посаду викладача у школі вищого рангу. У зв'язку з цим у жовтні 1899 р. його переведено до Шадринської сільськогосподарської школи Шадринського повіту Пермської губернії. Окрім викладацької діяльності, постав перед завданням – організувати при школі племінний розплідник великої рогатої худоби. Варто зазначити, що на той час в Російській імперії відбувається становлення племінної справи. Набуває поширення досвід завезення племінної худоби з-за кордону, впроваджуються прийоми племінного добору і підбору тварин, племінні книги, показові контрольні відгодівлі. Розплідники племінної худоби, насамперед, відкривали при сільськогосподарських школах, дослідних станціях, сільськогосподарських і спеціалізованих тваринницьких товариствах. Поєднання теоретичних знань з практикою розведення та годівлі худоби сприяло кращому засвоєнню набутих навиків. Кращих тварин демонстрували на сільськогосподарських та спеціальних тваринницьких виставках [8, арк. 2–3].

Г.Ф. Подоба доклав значних зусиль до створення племінного розплідника при Шадринській сільськогосподарській школі, розробляючи основи раціональної годівлі, плани парування та племінного підбору худоби. Ревізійна комісія під головуванням Варгіна, яка відвідала племінний розплідник, відмітила, що його було організовано науково обґрунтовано, він повністю відповідав своєму призначенню. Чергова земська нарада ухвалила винести Г.Ф. Подобі подяку за відмінну працю на ниві розбудови племінної справи в державі. Варто додати, що він також організував маслоробню при Шадринській сільськогосподарській школі і керував практичними курсами з

маслоробства, брав участь у будівництві артільних маслоробень. У 1902 р. Г.Ф. Подоба призначений директором Шадринської сільськогосподарської школи [8, арк. 3].

У 1902–1906 роках працював у Беседській сільськогосподарській школі Ямбурського повіту Ленінградської губернії. Викладав зоотехнію, геодезію та рахівництво. Брав активну участь у роботі Московського сільськогосподарського товариства, зокрема Комітету поліпшеного скотарства. У 1906 р. був членом комісії з дослідження племінних ресурсів скотарства північного заходу Росії. У цей час пише та публікує перші наукові праці: «Организация практической подготовки в сельскохозяйственных школах» (1902), «Значение показательного кормления для крестьян» (1902), які містять методичні аспекти підготовки фахівців, сприяють поширенню передового досвіду у галузі тваринництва [8, арк. 6].

У 1906 р. Департамент землеробства, маючи на меті планомірне створення та розміщення племінних розплідників різних видів сільськогосподарських тварин на території Російської імперії, запросив Г.Ф. Подобу на посаду викладача та завідувача племрепродуктором швіцької породи у с. Майнівка Козелецького повіту Чернігівської губернії. Передбачалося у подальшому надати школі скотарський напрям. Варто зазначити, що школу було відкрито в 1884 р. за згодою Міністерства державних маєтностей у маєтку О.О. Майнової (с. Щастнівка). На той час на фермі всього було 12 голів робочих коней, кілька голів великої рогатої худоби і свиней. Але роботу з будівництва головного корпусу школи розпочали лише в 1890 р. У 1893 р. кількість робочих коней було доведено до 55 голів, велику рогату худоби представляли симентальська та остфризландська породи зарубіжної селекції, передані за дорученням департаменту із Маріїнської ферми. Стадо свиней, завезених із різних місцевостей, було доведено до 35 голів. Однак умови для утримання худоби були незадовільні, кормових норм раціонів не дотримувалися [5].

Школу було відкрито фактично 30 листопада 1891 р. і названо в честь поміщиці Майнівською. На початку 1896 р. закінчив своє існування племінний розплідник великої рогатої худоби внаслідок захворювання на туберкульоз. При складанні організаційного плану подальшого розвитку господарства було вибрано велику рогату худобу швіцької породи, враховуючи її високу молочність, стійкість до туберкульозу, племінні якості тварин. Формування стада розпочалося з 1896 р., коли було завезено із Швейцарії – 1 бугайця, 4 телиць і 6 нетелей від графа Платера. Наступного року із Швейцарії надійшло 5 нетелей, а в 1898 р. стадо поповнилося отриманими із Швейцарії 1 бугайцем, 18 коровами і нетелями. Отримане із-за кордону стадо не було вирівняне за племінною цінністю, поряд із екземплярами високої якості попадали і низькосортні тварини. Не всі плідники вирізнялися добрими племінними якостями та препотентністю. У 1903 р. управляючий школою К.А. Гамалія придбав на всеросійській виставці в Харкові бугая Елеганта, який пробув у племрозпліднику до 1910 р. і здійснив визначальний вплив на формування племінного стада. Двадцять шостого травня 1904 р. Майнівську сільськогосподарську школу перетворено на училище, а 1-го серпня 1911 р. воно отримало статус нижчого сільськогосподарського училища [5].

Завдяки раціональним селекційно-зоотехнічним заходам, наміченим і реалізованим Г.Ф. Подобою, розплідник за короткий час став зразковим, отримав визнання в Російській імперії і з 1909 р. Департамент землеробства починає видавати йому грошову допомогу – спочатку в сумі 1000 руб, а потім 3000 руб щорічно. Згодом, у результаті значного попиту на майнівських швіців, департаментом взято рішення щодо розширення розплідника, доведення числа голів швіцької худоби до 140 [5].

Свідченням високої якості племінного стада є той факт, що в 1908 р. на 44-й Московській виставці тваринництва 2 швіцькі телиці і 4 бугая з Майнівського племрозплідника були премійовані 3 великими, 2 малими срібними медалями і 1 бронзовою. У 1910 р. на Петербурзькій всеросійській

виставці 2 телиці премійовані золотими медалями, 9 телиць і 2 бугая – 7 великими і 4 малими срібними медалями [5].

Щорічно стадо підлягало бонітуванню, що здійснювали власноруч К.А. Гамалія і Г.Ф. Подоба за пунктирним методом, прийнятим Харківським товариством сільського господарства. На фермі велася власна племінна книга карткової системи, в якій детально описувалося походження тварин, їх родовід, дані екстер'єру з оцінкою окремих статей пунктирним методом, поміщалися фотокартки особин різного віку, запис дати парування та її результати, якість телят, удої за місяцями і роками, жирність молока, оплата корму.

На початку селекційної роботи на базі індивідуального вирощування середній надій на дійну корову був у 1906/1907 році 1258 кг молока при жирності 3,8%, а вже в 1912/1913 році – 2934,5 кг при жирності 4,1%. Жива маса дорослої корови піднялася у середньому з 600 до 650 кг. Стадо було заражене туберкульозом на 35 %, а за означений термін зовсім позбавилось його і відзначалось особливою стійкістю проти зараження цією хворобою. Господарська зрілість, яка починалась не раніше 2-х років і, навіть, пізніше, за цей період знизилась до 1,5 року і, навіть, до 1 року 4 місяців. Різноманітне стадо за екстер'єром, здоров'ям і конституцією набуло за цей час чудову вирівненість, вишуканість форм, міцну конституцію і високий потенціал молочної продуктивності. Зростанню удоїв також сприяв і вплив раціональної годівлі [11].

Одержані по стаду швіцької худоби досягнення зробили його взірцевим племрозплідником, провідним в Російській імперії за ефективністю селекційної роботи. Департамент землеробства кваліфікував розплідники Майнівки як «Центральні Всеросійські» і прийняв рішення організувати при них річну школу скотарів для придбання науково-практичного зоотехнічного стажу особами, які одержали вищу сільськогосподарську освіту. Щорічно департамент присилав на ферму 4–5 спеціалістів в галузі зоотехнії з різних

районів Російської імперії для придбання зоотехнічного стажу за звітом з відзивом керівника стажерів Г.Ф. Подоби і дирекції училища.

При Майнівській сільськогосподарській школі, окрім племрозплідника швіцької породи великої рогатої худоби, відкрили також розплідник свиней білої йоркширської породи англійської селекції. Розведення цієї породи розпочали з 1896 р., на 1.01.1913 р. на фермі було 143 голів свиней, у тому числі 3 племінних борови, 24 матки. На фермі також створили власний розплідник коней, зокрема розводили коней шведської породи, а з 1904 р. – арденів. Однак, найбільший успіх і визнання лідерства отримано школою саме з репродукції швіцької бурої породи. Для вивчення передового зарубіжного досвіду у галузі скотарства у 1914 р. Г.Ф. Подоба був відряджений у Швецію, Данію та Німеччину [8, арк. 4–5].

Георгій Федорович наголосив, що він як особа, яка безпосередньо здійснювала племінну роботу, свідчить, що одержані результати досягнуті виключно на базі індивідуального вирощування молодняка. Ніколи при племінному доборі не надавалося вирішальне значення продуктивності. Доречі, майже ніколи за господарськими умовами не було змоги виявити максимальну продуктивність особини. Провідними показниками добору завжди були енергія росту і розвитку та генотипові задатки, виявлені і закріплені у процесі вирощування.

Слід відмітити, що Г.Ф. Подоба один із перших актуалізував проблему індивідуального розвитку тварин, запропонував своє бачення її окремих закономірностей. За результатами промірів у новонароджених телят, взятих у різному віці, визначив особливості формування окремих статей. Виділив чотири стадії формування екстер'єру в онтогенезі: 1) фундаментальної закладки, 2) освоєння промірів, 3) вирішального розвитку, 4) заключного оформлення [9].

За творчі звитяги у становленні вітчизняної племінної справи та поширенні зоотехнічної освіти Г.Ф. Подоба нагороджений орденом Святого Станіслава III ступеня. У 1919 р. сільськогосподарське училище перетворене

на зоотехнічно-рільничий технікум, а в 1923 р. в рільничий технікум. З розширенням технікуму і збільшенням студентських груп з 6 липня 1921 р. по 6 січня 1923 р. Г.Ф. Подоба був звільнений від самостійного лекторства, щоб повністю його задіяти заняттями навчально-практичного плану і науковими дослідженнями на кафедрі зоотехнії, враховуючи, що його висока науково-практична кваліфікація зробила його незамінним у цьому плані.

У цей період дослідник публікує наукові праці: «Материалы массовых наблюдений по кормлению» (1907), «Организация племенной книги и контрольных записей» (1910), «Следует ли распространять рациональное кормление молочного скота в крестьянском хозяйстве» (1913), «Майновские швицы» (1923), «Значение швицов в деле массового улучшения скота» (1923). Як бачимо, тематика наукових праць Г.Ф. Подоби досить широка. Він розробляє питання раціональної годівлі великої рогатої худоби, племінного добору та підбору, методичні аспекти ведення племінних книг, популяризує передовий досвід наукового супроводу племінного стада Майнівського сільськогосподарського училища [8, арк. 6].

У зв'язку зі зміною напряму технікуму, в 1923 р. переходить до Харківського зоотехнікуму, створеного у 1920 р. за пропозицією НКЗ УСРР на базі середньої землеробської школи. У його складі в 1922 р. сформували кафедри загальної зоотехнії, годівлі та розведення, у 1923 р. – кафедри молочного господарства та спеціальної зоотехнії. До їх становлення доклали особливих зусиль А. М. Макаров, І. В. Бельговський, В. К. Ключніков, М. Д. Потьомкін і Ю. А. Трувельт. Г.Ф. Подоба, розробивши низку теоретичних і методичних положень зоотехнічної науки, починає працювати як викладач II групи зоології та завідувач племінними книгами. Працює з матеріалами Майнівського стада швіців, а потім разом з родиною сина Г.Г. Подобою в дослідному господарстві «Українка», де збирає матеріали по німецькій червоній породі. Разом з Г.Г. Подобою готує проспект роботи «Селекційний метод вирощування молодняку швіцької великої рогатої

худоби», який увібрав увесь досвід ведення передового в Російській імперії племінного репродуктора [9].

Двадцять третього вересня 1927 р. Г.Ф. Подоба звільняється з посади викладача та переводиться на технічну роботу по племінному розпліднику. У 1928 р. публікує в «Записках Харківського зоотехнікуму» «Короткий нарис зоотехнічної праці ферми Х.З.Т. над великою рогатою худобою». Зазначає, що на Майнівській фермі з часів її заснування перебувало чимало молочної худоби – остфризької, англєрської, шароле, червоної німецької та ін. З 1881 р. остаточно зупинилися на швейцарській бурій худобі, а з 1925 р. – перевагу надавали розведенню червоної німецької худоби.

З середини 30-х років до 1941 р. мешкав в м. Чернігів у родині сина Є.Г. Подоби, який на початку війни був директором зоотехнічної школи. З початком бойових дій, співробітників означеної школи евакуюють до м. Мучкан Тамбовської області. При евакуації з Чернігова Георгій Федорович більшість матеріалів по стаду майнівських швіців закопав разом із хатніми речами, які, на жаль, зникли під час окупації. З собою взяв лише основні матеріали з аналізу стада, зшиті з розділами «Селекційного методу вирощування молодняку швіцької великої рогатої худоби». У червні 1942 р. вся родина Подобів перебирається до Узбекистану в м. Катта-Курган, де перебував під час евакуації Харківський сільськогосподарський інститут, в якому працював Г.Г. Подоба. З грудня 1942 р., після лікування у шпиталі, в інституті також працює, виконуючи обов'язки доцента, Є.Г. Подоба.

Так і не дочекавшись закінчення війни і не опублікувавши працю всього свого життя, 9 червня 1943 р. Г.Ф. Подоба помирає. Рукописи «Селекційного методу вирощування молодняку швіцької великої рогатої худоби» довгий час зберігав Є.Г. Подоба, а надалі їх частково опрацьовував онук Георгія Федоровича – Б.Є. Подоба. Аналіз і узагальнення основних положень рукопису Г.Ф. Подоби частково опубліковані в деяких статтях Б.Є. Подоби [6, 9–11], який обґрунтував доцільність їх застосування в сучасному молочному скотарстві з метою формування адаптаційної

спроможності і досягнення прогресу у вирішенні завдання виробництва органічної продукції.

Таким чином, Г.Ф. Подоба зробив вагомий внесок у становлення організаційних основ вітчизняної племінної справи та поширення зоотехнічної освіти, зокрема сприяв організації провідного в Російській імперії племінного репродуктора швіцької породи, впровадженню племінних книг. Дослідник є розробником методичних основ фахової освіти, першочергово виробничої підготовки та післядипломного стажування зоотехніків. Тематика наукових напрацювань Г.Ф. Подоби є досить різноплановою: питання раціональної годівлі великої рогатої худоби, племінного добору та підбору, індивідуального розвитку сільськогосподарських тварин, методичні аспекти ведення племінних книг, популяризація передового досвіду наукового супроводу Майнівського племінного стада. Є всі підстави вважати Г.Ф. Подобу одним із фундаторів онтогенетичного вчення у тваринництві України. Як селекціонер він визначив основні фактори формування високого потенціалу швіцької породи великої рогатої худоби. Основними показниками племінного добору вважав енергію росту і розвитку, генотипові задатки тварин, виявлені і закріплені в процесі вирощування. За результатами промірів у новонароджених телят, взятих у різному віці, визначив особливості формування окремих статей. Довів стадійність формування екстер'єру в онтогенезі тварин.

Чи не найбільший внесок Г.Ф. Подоби у вихованні достойної зміни зоотехнічних кадрів, не лише в числі його студентів, а й у прививанні любові до зоотехнічної науки своїм дітям та онуку, які впродовж десятиріч примножували пріоритети вітчизняної науки про розведення, селекцію і годівлю сільськогосподарських тварин.

Список використаних джерел і літератури

1. Амитров С. П. Племенной разсадник швицев фермы Майновского сельскохозяйственного училища. Петроград, 1913. 52 с.
2. Бородай І. С. Генезис теорії індивідуального розвитку сільськогосподарських тварин. *Актуальные проблемы современной науки* –

2009»: матер. V междунар. научн.-практ. конф., 07–15 июня 2009 г. Перемышль: Наука и студия, 2009. Т. 11 История. Политология. С. 49–58.

3. Бородай І. С. Теоретико-методологічні основи становлення та розвитку вітчизняної зоотехнічної науки: монографія / наук. ред. д-р с.-г наук, чл.-кор. НААН В. А. Вергунов. Вінниця, 2012. 416 с. (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії»; кн. 59).

4. Буркат В. П., Подоба Б. Е., Дедова Л. А. Формирование экстерьерных особенностей крупного рогатого скота в онтогенезе. *Науч. проблемы производства продукции животноводства и улучшение ее качества: сб. науч. раб. / М-во с.х. Рос. Федерации. Брянск. гос. с.-х. акад. Брянск, 2004. С. 24–28.*

5. Гамалея К. А. Майновское сельскохозяйственное училище. Петроград, 1914. 98 с.

6. Подоба Б. Є., Заблудовського Є. Є. Генетико-селекційні аспекти онтогенезу сільськогосподарських тварин: наук. доп. *Генетико-селекційні аспекти онтогенезу сільськогосподарських тварин: матер. творч. дискус., 17 жовтня 2003 року / за ред. В.П. Бурката; УААН, ІРГТ. Київ: Аграрна наука, 2004. С. 4–19.*

7. Зюрюкин В. Несколько слов о разсаднике молочного скота при Майновской сельскохозяйственной школе. *Земельная газета. 1915. №31. С. 8.*

8. Особова справа Подоби Георгія Федоровича // Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6003. 7 арк.

9. Подоба Г. Ф. Селекционный метод выращивания молодняка швицкого большого рогатого скота: рукопись. 267 с.

10. Подоба Е.Г., Подоба Б.Е. К вопросу повышения эффективности использования корма сельскохозяйственными животными. *Физиолого-биохимические и генетические основы повышения эффективности использования кормов в животноводстве: тез. докл. всесоюз. совещ., 4–7 сент. 1973 / М-во с.х СССР. ВАСХНИЛ, ВНИИ физиол., биохим. и питания с.-х. животных, ВНИИ животноводства. Боровск, 1973. Ч. 1. С. 234–235.*

11. Полупан Ю.П., Подоба Б.Є., Дедова Л.О. Особливості росту і розвитку телят у ранній постнатальний період. *Селекційні, генетичні та біотехнологічні методи удосконалення і збереження генофонду порід сільськогосподарських тварин / за ред. М.В. Гладія і Ю.П. Полупана. Полтава, 2018. С. 396–421.*

References

1. Amytrov, S. P. (1913). *Plemennoi razsadnyk shvytsev fermi Mainovskoho selskokhoziaistvennoho uchylyshcha* [Tribal breeder of the Swiss farm of the Mainovka Agricultural School]. Petrohrad. 52 s. [in Russian].

2. Borodai, I. S. (2009). *Ghenezys teoriji indyvidualjnogho rozvytku siljsjokghospodarsjkykh tvaryn* [Genesis of the theory of individual development of

farm animals]. *Aktualnye problemy sovremennoi nauki – 2009* [Actual problems of modern science – 2009]: mater. V mezhdunar. nauchn.-prakt. konf., 07–15 iunija 2009 g. Peremyshl. T. 11 Istoriiia. Politologiiia. S. 49–58. [in Ukrainian].

3. Borodai, I. S. (2012). *Teoretyko-metodolohichni osnovy stanovlennia ta rozvytku vitchyznianoj zootekhnicnoi nauky* [Theoretical and methodological foundations of formation and development of domestic zootechnical science]. Vinnytsia. 416 s. [in Ukrainian].

4. Burkat, V.P., Podoba, B.E., and Dedova, L.A. (2004). *Formirovanie jekster'ernyh osobennostej krupnogo rogatogo skota v ontogeneze* [Formation of the exterior features of cattle in ontogeny.]. *Nauch. problemy proizvodstva produkcii zhivotnovodstva i uluchshenie ee kachestva* [Scientific problems of production of livestock products and improving its quality]: sb. nauch. rab. Brjansk. S. 24–28. [in Russian].

5. Gamaleja, K. A. (1914). *Majnovskoe sel'skohozejstvennoe uchilishhe* [Mainovka agricultural school]. Petrograd, 1914. 98 s. [in Russian].

6. Podoba, B.Ye., and Zabludovsky, Ye. Ye. (2004). *Henetyko-selektsiini aspekty ontogenezu silskohospodarskykh tvaryn* [Genetic and selection aspects of ontogenesis of farm animals]. *Henetyko-selektsiini aspekty ontogenezu silskohospodarskykh tvaryn* [Genetic and selection aspects of ontogenesis of farm animals]: mater. tvorch. dyskus., 17 zhovtnia 2003 roku / za red. V.P. Burkata; UAAN, IRHT. Kyiv. S. 4–19. [in Ukrainian].

7. Zjurjukin, V. (1915). *Neskol'ko slov o razsadnike molochnogo skota pri Majnovskoj sel'skohozejstvennoj shkole* [A few words about the dairy nursery at the Maynov Agricultural School]. *Zemel'naja gazeta* [Land newspaper]. 1915. № 31. S. 8. [in Russian].

8. *Osobova sprava Podoby Hryhoriia Fedorovycha* [Personal file of Podoba Georgy Fedorovich]. *Central'nij derzhavnyj arkhiv vyshhykh orghaniv vlady i upravlinnja Ukrajinny* [Central State Archive of the Highest Authorities and Administration of Ukraine]. F. 166. Op. 12. Spr. 6003. 7 ark. [in Russian].

9. Podoba, G. F. *Selekcionnyi metod vyrashchivaniia molodniaka shvitckogo bolshogo rogatogo skota* [Selection method of growing young Swiss cattle]: 267 s. [in Russian].

10. Podoba, E.G., and Podoba, B.E. (1973). *K voprosu povyshenija jeffektivnosti ispol'zovanija korma sel'skohozejstvennymi zhivotnymi* [On the issue of increasing the efficiency of feed use by farm animals]. *Fiziologo-biohimicheskie i geneticheskie osnovy povyshenija jeffektivnosti ispol'zovanija kormov v zhivotnovodstve* [Physiological, biochemical and genetic bases for increasing the efficiency of feed use in animal husbandry]: tez. dokl. vsesojuz. Soveshh, 4–7 sent. 1973. Borovsk. Ch. 1. S. 234–235. [in Russian].

11. Polupan, Yu. P., Podoba, B.Ye., and Dyedova, L.O. (2018). *Osobly`vosti rostu i rozvy`tku telyat u rannij postnatal`nyj period* [Features of growth and development of calves in the early postnatal period]. *Selekcijni, genety`chni ta biotexnologichni metody` udoskonalennya i zberezheniya genofondu porid sil`s`kogospodars`ky`x tvary`n* [Selection, genetic and

biotechnological methods of improvement and preservation of the gene pool of breeds of farm animals]. Poltava. S. 396–421. [in Ukrainian].

Рецензент:

Куйбіда В. В., д.і.н., професор

Салата Г. В., д.і.н., доцент

Надійшла до редакції 28.01.2021 р.